

Kazatel 3,10–11: Bohem položená překážka porozumění, nebo lidská nechápavost i přes Boží obdarování?

Dan Török

Kaz 3,10 Dívám se na úkol, který Bůh dává lidským dětem:

Kaz 3,11 všechno, co on dělá, dělá v pravý čas.
Vložil jim do srdce souhrn času,
ale člověk přitom nedokáže pojmut od počátku do konce to,
co Bůh dělá.¹

Desátý a jedenáctý verš 3. kapitoly knihy Kazatel tvoří značný překladatelský i interpretační „oříšek“. Někteří biblisté jedenáctý verš označují dokonce za „noční můru všech komentátorů“. ² Jedná se o verš nesnadný k porozumění i v českém překladu, natož pak v hebrejském originále. Uložil Bůh lidem plahočení, kterým se mají trápit, a ještě jim do srdce přidal touhu po světě, aby nikdy nepochopili Jeho konání? Nebo sám vše dělá dokonale a lidem dal za úkol tomu porozumět, avšak oni budou nutně selhávat? Či vložil lidem do srdce věčnost? Ale jak a s jakým záměrem – a jak s tím souvisí zaměstnání, které lidem uložil? Tyto a mnohé další otázky při četbě těchto dvou biblických veršů v mysli čtenáře jen prýští.

1. SROVNÁNÍ VYBRANÝCH ČESKÝCH PŘEKLADŮ

Kraličtí verše překládají dosti odlišně od výše uvedeného překladu:

Kaz 3,10 Viděl jsem zaměstknání, kteréž dal Bůh synům lidským,
aby se jím trápili.

Kaz 3,11 Sám všecko činí ušlechtilé časem svým,
nýbrž i žádost světa dal v srdce jejich,

¹ Srov. Jeruzalémská bible.

² James L. CRENSHAW, „The Eternal Gospel (Eccl. 3:11),“ in *Essays in Old Testament Ethics*, ed. James L. Crenshaw – John T. Willis, New York: Ktav, 1974, s. 28.

aby nestihal člověk díla toho, kteráž dělá Bůh, ani počátku
ani konce.

A další čeští překladatelé nezůstávají pozadu. Je až s podivem, jak široké spektrum variant rozšířené české překlady nabízejí.

Úvodní sloveso desátého verše přináší jakési „ticho před bouří“ následného rozrůznění. Čeští překladatelé se zpravidla drží varianty „viděl jsem“ – a alternativní „dívám se“ (*JBCZ*), „uvažoval jsem“ (*KLP*) či „vypozoroval jsem“ (*B21*) nepřináší až tak výrazné odlišnosti.

Zajímavější pohled nabízí překlad toho, co Kazatel viděl. Již zmínění kraličtí nabízejí neutrální „zaměstnání“ (shodně také *KLP*). Také druhý již uvedený překlad (*JBCZ*) přichází s neutrální interpretací: „úkol“ (shodně také *B21* a Šrámek). Další čeští překladatelé již předkládají výrazy s jasně negativními konotacemi. ČSP překládá „plahočení“ (obdobně Pavlík), ČEP „lopota“ a nejrazantnější je Hejčl s „trápením“.

Překladatelé se shodují, že toto zaměstnání, plahočení či trápení Bůh „dal“ lidem. Varianta „uložil“ (ČSP, ČEP a Hejčl) neznamená zásadní odlišnost významu.

Rozmanitost přichází opět na závěr desátého verše, kdy je vysvětleno, proč Bůh lidem ono zaměstnání dal. Jasně negativní nádech drží Hejčl i Pavlík, kteří uvádějí, že je Bůh lidem dal k tomu, aby se v něm „plahčili“. Ještě negativněji vyznívá kralické „aby se jím trápili“. Neutrálně vyznívá překlad „zabývat se“ (*KLP* a *B21*) a pozitivně „osvědčit se“ (ČSP). Jeruzalémská bible slovo raději zcela vynechává. Aby nebylo spektrum příliš omezené, doplňuje Šrámek zcela odlišný překlad „úkol, ježž dal Bůh lidem změřit“ a ČEP holé konstatování „a tak se lopotí“.

Jedenáctý verš započíná také poklidně. Bůh dle většiny překladatelů vše „učinil“ či „činí“ „krásně“ nebo „pěkně“. Kraličtí nabízejí nepřliš vzdálené „ušlechtilé“, zatímco Pavlík („přiměřeně“) a *KLP* („vhodně“) již interpretují onu krásu Božího jednání v souvislosti s následujícím spojením. Stručnější je opět Jeruzalémská bible, která slovo zcela spojuje s následujícím spojením do sousloví „v pravý čas“. Mezi variantami „ve svůj čas“, „včas“ či „v pravý čas“ není zásadní rozdíl. Za zmínku však stojí doplnění zájmena „to“ před slovo „vše“, ke kterému se uchyluje ČSP („To všechno učinil krásné ve svůj čas“).

Hlavní komplikace ale teprve následují. První spočívá v tom, co Bůh „dal“ či „vložil“ do lidských srdcí. ČSP, *B21* a Pavlík se shodují s překladem „věčnost“. Jim blízké jsou varianty „touhu po věčnosti“ (ČEP) a „zvěst o věčnosti“ (*KLP*), které se pokoušejí těžko srozumitelné vložení

věčnosti do srdce nějak interpretovat. Překlad ve významu času nabízejí také Jeruzalémská bible („souhrn času“) a Šrámek („vědomí času“). Kraličtí jsou tak se souslovím „žádost světa“ takřka osamoceni. Blíží se k nim jen Hejčl se zcela odlišným překladem „svět vydal hádání jejich“.

Druhá, snad ještě výraznější pak v Kazatelově dokončení myšlenky. Čeští překladatelé nabízejí v zásadě dva druhy překladu: buď v takovém smyslu, že člověk ani přes Boží vložení věčnosti do lidských srdcí nechápe či nemůže pochopit Boží jednání (ČEP, ČSP, Pavlík, B21, JBCZ, KLP a Šrámek), nebo v takovém smyslu, že Bůh tento vklad učinil proto, aby člověk Boží dílo nepochopil (BKR a Hejčl).

Finále probíraného dvojverší odhaluje poslední překladatelské rozrůznění. Většina překladatelů chápe slova jako celek Božího konání, tj. „od počátku do konce“ (Pavlík, JBCZ, B21, KLP, ČSP a Hejčl). Kraličtí a ČEP rozumí závěrečnému sousloví odlišně, totiž tak, že člověk nechápe z Božího konání nic: „ani počátek ani konec“. Zcela odlišně překládá Šrámek se svým „až do dna“.

Odlišnosti v českých překladech dostatečně jasně ilustrují komplikovanost probíraného dvojverší.

2. ŘEŠENÍ MODERNÍCH BADATELŮ

Po ilustrativním srovnání českých překladů je třeba přistoupit k názorům moderních biblistů. Jelikož by v jejich případě i jen vypočtení, natož porovnání jejich vyjádření a názorů ke každému detailu probíraných dvou veršů tento článek rozsahem zněkolikanásobilo, zúžím zde svůj pohled na klíčovou pasáž v jedenáctém verši. Ostatně má analýza celého dvojverší v tomto článku má za cíl právě nalezení smyslu této klíčové pasáže: tj. co a proč Bůh do lidských srdcí dle Kaz 3,11 vložil.

Nejčastější je mezi moderními biblisty názor, že smysl sdělení Kaz 3,10–11 spočívá v odhalení lidské neschopnosti plně porozumět celku Božího jednání. Tak text vykládá i jediný současný český komentář ke knize Kazatel z pera Filipa Čapka, což zřetelně dokládá jeho vlastní překlad: „... také věčnost vložil do jejich srdcí, jenže člověk není s to pochopit/nahlédnout/propátrat dílo, které Bůh koná...“³ Shodné řešení

³ Filip ČAPEK, *Kazatel: Zneklidňující kniha pro neklidnou dobu*, Praha: Centrum biblických studií AV ČR – Česká biblická společnost, 2016, s. 125.

představuje i Choon-Leong Seow, podle nějž zde Kazatel „zdůrazňuje marnost lidské moudrosti a námahy při rozlišování Božích záměrů“. ⁴ Hlavní myšlenka pasáže podle Seowa spočívá ve skutečnosti, že „člověk nemůže doufat, že objeví, co Bůh udělal od začátku do konce“. ⁵ Stejnou pointu v Kaz 3,10–11 spatřuje i Ludger Schwienhorst-Schönberger. ⁶ Tutéž myšlenku vyjadřuje i Robert Davidson, jenž se však snaží originálněji vyjádřit, co je míněno onou vloženou „věčností“. Tvrdí, že Bůh člověku dal „smysl pro minulost a budoucnost“, tj. možnost nad minulostí i budoucností přemýšlet. ⁷ Podnětněji „vloženou věčnost“ interpretuje William P. Brown, když píše o „vědomí věčnosti“, jež chápe jako možnost na mžik zahlédnout vhodnost každé činnosti, možnost zahlédnout jakýsi záblesk celku. Tím se na první pohled zdá inspirativně spojovat „vložení věčnosti“ se zmínkou o Božím krásném jednání a to zas s předchozím výčtem „vhodných časů“. Není však tomu tak, „vloženou věčnost“ chápe jako možnost zahlédnout záblesk celku, který však podle něj zůstává bez vědomí smysluplné a vše od začátku do konce podtrhující prozíatelnosti, čímž odhaluje, že „vloženou věčnost“ nechápe jako schopnost učit se z Božího krásného jednání, ale jako kvalitu lidské mysli, schopnost přesáhnout ve své mysli okamžik přítomnosti, s Božím krásným jednáním přímo nepropojený. ⁸

Dosud zmínění badatelé se shodovali jak v hlavní myšlence Kaz 3,10–11, tak v tom, že do lidských srdcí Bůh vložil „věčnost“ (jakkoli ji interpretují různě), nikoli svět či touhu po světě apod., i v tom, že přestože Bůh vložil do lidských srdcí věčnost, lidé nejsou schopní porozumět celku Božího jednání. Právě v posledním bodě se s nimi rozchází Roland E. Murphy, podle kterého Bůh vložil do lidského srdce „smysl pro trvání“, aby nemohli nalézt celé Boží jednání. ⁹ Tuto variantu jako „velmi nepravděpodobnou“ odmítá Thomas Krüger, jenž argumentuje, že užité

⁴ Choon-Leong SEOW, *Ecclesiastes: A New Translation with Introduction and Commentary*, New York: Doubleday, 1997, s. 172.

⁵ Tamtéž, s. 173.

⁶ Ludger SCHWIENHORST-SCHÖNBERGER, *Kohelet: Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament*, Freiburg: Herder, 2003, s. 268; srov. tamtéž s. 260–267.

⁷ Robert DAVIDSON, *Ecclesiastes and The Song of Solomon*, Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 1986, s. 23.

⁸ William P. BROWN, *Ecclesiastes: Interpretation*, Louisville, Kentucky: John Knox Press, 2000, s. 43.

⁹ Roland E. MURPHY, *Ecclesiastes: Word Biblical Commentary*, vol. 23a, Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1992, s. 29.

slovo מִכֵּן ve Starém zákoně neznamena „aby ne“, ale „pokud ne“ či „protože ne“. I přes toto podnětné vysledování významu slova jinde ve Starém zákoně se sám Krüger přiklání k obvyklému překladu „avšak“.¹⁰

Originální, ovšem ne zcela opodstatněný (jak bude níže patrné) přístup ke Kaz 3,10–11 představuje Norbert Lohfink. Ve výsledku se s většínou badatelů shoduje na tom, že verše sdělují, že „lidé nemohou porozumět kvůli své omezenosti“.¹¹ Svědčí o tom i Lohfinkův překlad: „Navíc vložil do všeho toho věčnost, ale ne takovým způsobem, že by lidé mohli nalézt konání, které Bůh prováděl, od jeho začátku až do konce.“¹² „Vložení věčnosti do jejich srdcí“ však Lohfink interpretuje jako Boží vložení věčnosti nikoli do srdcí lidí (to by totiž podle něj stvrzovalo nekonečné porozumění možné člověku), ale jako vložení věčnosti do „toho všeho“, tj. do vši činnosti, o které je řeč v Kaz 3,1–8.¹³ Lohfink předpokládá, že zde Kazatel „bere za samozřejmé... že lidská činnost je vždy zároveň činností Boží“.¹⁴ Proto také vynechává Boha jako činitele v první části jedenáctého verše – krásné či perfektní není jen to, co činí Bůh, neboť lidské a Boží jednání se podle něj spojuje v jedno.¹⁵ Své pojetí sám Lohfink spojuje s termínem *concursum divinus*.¹⁶

Převažující chápání Kaz 3,10–11 v badatelské obci názorně ilustruje Kathleen A. Farmer, ačkoli dosti zjednodušujícím způsobem ztotožňuje „vloženou věčnost“ se zbytkem verše, když shrnuje, že Bůh „do nás vložil povědomí o naší neschopnosti vědět vše, co chceme“.¹⁷

¹⁰ Thomas KRÜGER, *Qoheleth: A Commentary*, Minneapolis: Fortress Press, 2004, s. 8.

¹¹ Norbert LOHFINK, *Qoheleth: A Continental Commentary*, Minneapolis: Fortress Press, 2003, s. 61.

¹² Tamtéž, s. 58 („Moreover he has put eternity in all of it, but not in such a way that humans could find out the action which God has carried out from its beginning to its end.“).

¹³ Tamtéž, s. 61.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Norbert LOHFINK, „Gegenwart und Ewigkeit. Die Zeit im Buch Kohelet“, *Geist und Leben* 60 (1987): 9.

¹⁷ Kathleen A. FARMER, *Who Knows What Is Good?: A Commentary on the Books of Proverbs and Ecclesiastes*, Grand Rapids: WM. B. Eerdmans Publishing Co., 1991, s. 160.

3. ANALÝZA POJMŮ A SLOVNÍCH SPOJENÍ

K tomu, aby bylo možné přitakat v badatelské obci převažujícímu chápání či dojít odlišného, případně upraveného výkladu co možná nejvěrnějšího vlastního textu, je třeba analyzovat a upřesnit význam jednotlivých hebrejských slov a sousloví.

Nejprve zaměříme pozornost na výraz kralickými přeložený jako „zaměstknání“ (עָמַל) v desátém verši. Jak již bylo zmíněno, někteří jej překládají neutrálně, jiní negativně. Jedná se o podstatné jméno, které se vyskytuje pouze v knize Kazatel – a to celkem osmkrát.¹⁸ Lexikony BDB, TWOT i Holladay se shodují na významu „zaměstnání“ či „úkol“.¹⁹ Slovo je odvozené od kořene עָמַל, který však může mít velmi mnoho významů. Stejná podoba kořene totiž má celkem čtyři významy. Prvním je „odpovědět“, „reagovat“, „mluvit“ či třeba „křičet“. Druhým „zabývat se“, něčím „být zaměstnán“. Třetím „trápit“, „utlačovat“, „ponižovat“ či „pokořovat“. A čtvrtým „zpívat“. Pro výraz עָמַל platí pouze druhý zmíněný význam, jak se shodují i lexikony. Ostatně první a čtvrtý význam by v kontextu oněch osmi míst v knize Kazatel vůbec nedávaly smysl. Překladaatelé se však mnohdy blíží spíše třetímu než druhému smyslu. To, že význam „trápení“ či „ponižování“ však není možný, odhaluje Kaz 2:23, kde je řečeno, že život lidí je plný bolesti a rozhořčení. V paralelismu ke „dnům“ člověka zde tudíž jen těžko může stát „trápení“. Výraz עָמַל se navíc v polovině případů svého výskytu nachází v sousloví s dalším slovem, které mu negativní hodnocení teprve dodává (Kaz 1,13; 2,23; 4,8 a 5,14). Sám má tedy význam neutrální: „zaměstnání“ či „úkol“.

Sloveso překládané kralickými jako „aby se jím trápili“ (עָמְלוּ) je infinitiv odvozený od stejného kořene. Shodně vypadající infinitiv je v Gn 45,3 užit očividně ve významu „odpovědět“. Opět se tedy nabízejí čtyři „skupiny“ významu. Jelikož se však ve stejné větě nachází slovo odvozené od stejného kořene, bylo by od autora vyloženež zákeřné a matoucí, aby bez jakéhokoli náznaku takto užil jiný význam kořene (či čtenáře mátl tím, že oproti předchozímu užití kořene by nyní měl na mysli vícero významů kořene). Je proto nutné se přiklonit opět k významu neutrálnímu: „zabývat se“ či něčím „se zaměstnávat“. To někteří badatelé podtrhují tím, že v knize Kazatel nikde není vyjádřeno, že by Bůh měl

¹⁸ Kaz 1,13; 2,23–26; 3,10; 4,8; 5,3–14 a 8,16.

¹⁹ Tj. „occupation“ či „task“.

záměr lidi trápit,²⁰ pročez netřeba do probíraných slov vkládat negativní zabarvení.

Jedenáctý verš vybízí k analýze vícera slov než desátý. Prvním je „všecko“ (כָּל־הַכֶּלֶא). Toto hebrejské sousloví však neodkazuje k abstraktnímu „všemu“, ale k „tomu všemu“, o čem je v daném kontextu řeč. To je patrné např. v Lv 1,9.13. I v Kaz 3,11 tedy autor nehovoří prostě o „všem“, jakkoli takový výrok jistě platí o jakémkoli Božím jednání, ale o „tom všem“.

Za zmínku dále stojí spojení slov „krásně a v pravý čas“ (יָפֵה בְּתֵימָה, dle překladu ČEP). Doslova není v hebrejštině obsaženo „v pravý čas“, ale „v jeho čase“, resp. „ve svém čase“. Stejný výraz se objevuje i v Žl 1,3, kde je „pravý čas“ výstižný překlad. V žalmu však je řeč o čase zmíněného stromu, plození ovoce „v čase stromu“ znamená pochopitelně čas, kdy strom ovoce má plodit: tj. plodí, kdy má, v pravý čas. V Kaz 3,11 je však řeč o Božím konání „v jeho čase“, tudíž v Božím čase. Mnohem spíše než vyložit slovo jako „v pravý čas“ se nabízí vysvětlení, že jde o čas, který si zvolil Bůh. Bůh „toto všechno“ koná v čase, který si sám zvolí. Kazatelův výrok však není pouze konstatováním Boží svobody, autor totiž doplňuje hodnocení „krásně“ (יָפֵה). To obvykle vyjadřuje krásu estetickou, zde je však „krása“ hodnocením nejen estetickým, ale i kvalitativním. V současné češtině je srozumitelnější vyjádření téhož hodnocení, jakkoli nikoli naprosto doslovné, že „Bůh to vše činí dokonale“.

Klíčový problém spočívá v termínu עָדָם – v Písmu velmi četně užívanému. Na většině z více jak 400 výskytů bývá obvykle překládán ve smyslu věčnosti. Jak však upozorňuje například TWOT, hebrejské slovo (ani jeho řecký, v Septuagintě užívaný ekvivalent) samo v sobě neobsahuje myšlenku nekonečnosti, což dokládá fakt, že v některých případech odkazuje na zcela konkrétní období či čas (Iz 58,12; 61,4; Mich 7,14 či Mal 3,4), i to, že je mnohdy považováno za vhodné slovo doplnit výrazem עָדָם pro zdůraznění trvání: v češtině pak překládáno nikoli jen „navěky“, ale „navěky věků“ (srov. Ex 15,18; Žl 21,5 apod.). Termín sám tedy vyjadřuje vzdálené či nejvzdálenější časy (a to jak do budoucnosti, tak do minulosti) nebo trvalost. Je však zřejmé, že „nejvzdálenější časy“ přinejmenším mohou vyjadřovat i věčnost, jakkoli je pojmu vlastní spíše důraz na časovou vzdálenost než na samu nekonečnost. Na mnoha biblických místech je proto překlad slovem „věčnost“ naprosto legitimní, jakkoli je

²⁰ Antoon Schoors, *The Preacher Sought to Find Pleasing Words: A Study of the Language of Qoheleth*, Leuven: Peeters Publishers, 1992, s. 254.

třeba – jak upozorňuje *TLOT* – jej neobtěžkávat pozdějšími teologickými a filosofickými konstrukcemi obvykle s pojmem „věčnost“ spjatými. *TLOT* také výslovně předkládá nejpravděpodobnější vhodné překlady termínu v Kaz 3:11: věčnost, trvání, trvalost či pokračující trvání.²¹ Proč však kraličtí překládají „touha po světě“? V pobiblické hebrejštině byl totiž výraz často využíván ve smyslu „svět“. Kraličtí nejsou jediní, kdo tento význam preferují.²² V Písmu však není na žádném z výskytů tento význam prokazatelný – a to ani v knize Kazatel. Naopak, zmínka v Kaz 3:11 se očividně nachází v kontextu časovém (viz předcházející Kaz 3:1–8, následující užití v Kaz 3:14 i slova o začátku a konci přímo ve verši Kaz 3:11). Někteří badatelé usilovali nalézt ještě odlišný smysl (např. „hranice, omezení“),²³ obvykle pomocí emendací (na „úsilí“,²⁴ „známost“²⁵ či „neznalost“²⁶). Jde však o úsilí poměrně marné. Slovo má v biblickém užití vcelku zřejmý význam a pro emendaci není dostatečný podklad. Jak upozorňuje i Choon-Leong Seow, slovo nemůže být odtrženo od dalších výskytů v knize Kazatel – a ty opět souhlasí s významem časovým, a to s významem „trvání“ či „nejvzdálenější časy“ či podobně. Zbývá tudíž otázka, jak Bůh lidem do srdce trvání (či pro jednoduchost: věčnost) vložil. Jakkoli se to zdá být vzhledem ke kontextu Kazatelova tázání smysluplné, doplnění „touhy po“ je příliš výrazný vklad do textu. Bůh těžko do lidského srdce vložil celou věčnost, ještě méně je však možné, aby spojením „vložil věčnost“ Kazatel vlastně mínil, že nic z věčnosti do srdce nevložil, pouze lidem dal touhu po ní. Smysluplnější variantou by bylo „povědomí“ či „známost“ věčnosti.

Dalším komplikovaným spojením je מְבֹלֵי אֶפְסָר לֹא. Slovo מְבֹלֵי badatelé a překladatelé v naprosté většině interpretují buď jako „přestože“ (tj. přestože Bůh vložil lidem do srdce věčnost, lidé neporozuměli), nebo „aby ne“ (tj. aby neporozuměli). Na ostatních místech, kde se slovo

²¹ Tj. „eternity“, „duration“, „permanence“ a „continuance“.

²² „Welt“ v Rudi KROEBER, *Der Prediger: Hebräisch und deutsch*, Berlin: Akademie-Verlag, 1963, s. 116; „love of the world“ Robert GORDIS, *Kohélet – The Man and His World: A Study of Ecclesiastes*, New York: Schocken Books, 1968, s. 222.

²³ Srov. Gillis GERLEMAN, „Die Sperrende Grenze. Die Wurzel 'lm im Hebräischen,“ *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 91 (1979): 341–342.

²⁴ Duncan B. MACDONALD, „Eccl. iii 11,“ *JBL* 18 (1899): 212.

²⁵ Wilhelm NOWACK, *Der Prediger Salomo's. Erklärt von Dr. F. Hitzig*, Leipzig: S. Hirzel, 1883, s. 229.

²⁶ Heinrich GRAETZ, *Kohélet oder der Salomonische Prediger*, Leipzig: C. F. Winter, 1871, s. 70.

v Písmu vyskytuje, však neznamena „přestože“, ani „aby ne“ (srov. Dt 9,28; 28,55; Job 4,11.20 apod.). Některé z dalších výskytů jsou komplikovanější, mnohé jsou však průzračné: význam slova je v nich „protože ne“, resp. „protože bez“. Ostatně, při snaze o krkolomnou doslovnost by bylo možné slovo překládat „z bez“, tj. „z toho důvodu, že ne/že se nedostává“. Zbývá zbytek spojení. V této podobě se však nachází jen na tomto jediném místě. Mnozí badatelé se domnívají, že dvojitý zápor je zde prostě pleonasmem pro zdůraznění negace.²⁷ Domnívám se však, že se jedná pouze o lákavé, ale příliš zjednodušující řešení. Kazatel by těžko komplikoval svou myšlenku jinde nedochovaným a na první pohled dosti krkolomně znějícím spojením, pokud by tím dosáhl jen mnohým nepochopitelného zdůraznění. Celé spojení by bylo možné krkolomně doslovně přeložit „protože ne (/bez) který ne“. Pokroku v hledání smyslu napomůže vyjasnění, k čemu se vztahuje použité *וְשֵׁי*, jež ve spojení (kromě dvojitého záporu) tvoří onen dojem krkolomnosti. To se musí nutně vztahovat k něčemu zmíněnému dříve. Možností není mnoho. Buď se vztahuje k věčnosti, nebo k Božímu vložení věčnosti do lidského srdce. Vzhledem k pokračování není z ohledu významu v těchto variantách rozdíl. Slovo se dále vztahuje buď výlučně k věčnosti (či jejímu vložení do srdcí), nebo i k Božímu „dokonalému“ konání. V tomto ohledu je zásadní spojka *וְ*, která obvykle znamená „také“, zde se však vyloženě nabízí ji chápat ve smyslu stupňujícím jako „navíc“. Kazatel tedy sděluje, že bez tohoto (bez věčnosti/jejího vložení a bez Božího dokonalého jednání) člověk „nenalézá“ (*לֹא יִמְצָא*), tedy nechápe Boží jednání. Jelikož o Božím dokonalém konání a vložení věčnosti do lidských srdcí hovoří jako o jisté věci, hodí se doplnit podmiňovací způsob: bez toho by člověk nenalezl (či nemohl nalézt).

Poslední spojení, které vyžaduje analýzu, zní *וְעַד-סוֹף שֶׁיִּמְצָא*. Otázkou je, zda Kazatel toto „od začátku do konce“ používá ve smyslu, že člověk nepozná celé Boží jednání („nenalezne“ ho vcelku od začátku do konce), nebo v tom, že člověk z Božího jednání „nenalezne“ ani začátek ani konec (nepozná z něj tedy nic). Z celé knihy Kazatel je zřejmé, že člověk má potíže porozumět svému životu, natož celku Božího jednání. Proto je nutné se přiklonit k druhé variantě.

Pokud si shrneme dosavadní poznatky, vyvstane nám následující podoba desátého a jedenáctého verše čtvrté kapitoly knize Kazatel:

²⁷ SCHOORS, *The Preacher*, s. 262.

- Kaz 3,10 Viděl jsem zaměstnání, které Bůh lidem dal, aby se jím zabývali.
- Kaz 3,11 [Bůh] to vše činí dokonale ve svém čase (= v čase, který si sám zvolil), navíc vložil do jejich srdce věčnost, protože bez toho by člověk nepochopil ani počátek ani konec (= vůbec nic ze) skutků, které Bůh koná.

4. ANALÝZA KONTEXTU

Odstranění nejasností samotného textu dostatečně nevyřešilo otázku, jaký význam vlastně probírané verše mají. V dalším postupu napomůže kontext a souvislosti s dalšími místy z knihy Kazatel.

Když je na začátku jedenáctého verše řeč o „tom všem“, co Bůh činí, nezdá se být zcela jasné, co je tím míněno. Předchozí verš příliš nenapomáhá. Opravdu by Kazatel hovořil o „tom všem“, pokud by mluvil pouze jedinou věc, totiž že Bůh „dal lidem zaměstnání“? Nejbližší další položka na seznamu „toho všeho“ se nachází v Kaz 2,26 („Člověku zajisté, kterýž se líbí jemu, dává moudrost, umění a veselí; hříšníkovi pak dává trápení...“²⁸). „To vše“ je tedy (Kazatelem popisované) Boží jednání s lidmi.

Nelze nepostřehnout souvislost mezi zmínkou o tom, že Bůh to vše koná dokonale „ve svém čase“, a pasáží o vhodném čase v Kaz 3,1–8. Každá lidská činnost má svůj vhodný čas, z čehož logicky plyne, že lidé by se měli naučit správný čas poznat a vše v něm konat. O Bohu pak kniha Kazatel tvrdí, že vše činí v čase, který si sám zvolí – a je to dokonalé. Bůh tedy přesně ví, kdy je pro co správný čas a podle toho sám jedná.

Hlavní otázkou probíraného dvojverší zůstává, jak Bůh do lidských srdcí „vložil věčnost“. Zde je opět třeba připomenout pobídku účinnou vícero badatelů (jedním z nich je, jak již bylo zmíněno, Choon-Leong Seow): výskyt slova „věčnost“ v Kaz 3,11 nelze odtrhnout od dalších výskytů v knize Kazatel. Kniha Kazatel však o věčnosti výslovně příliš nehovoří a např. zmínka o tom, že „země na věky trvá“ vysvětlení nijak nepomůže. Zmíněnou poučku je proto třeba rozšířit nejen na místa výskytu shodného slova v knize Kazatel, ale také na místa v knize Kazatel, která o věčnosti hovoří, aniž by ji výslovně jmenovala. A jediná taková pasáž se nachází na samém konci knihy v Kaz 12,14: „poněvadž všeliký

²⁸ Srov. BKR.

skutek Bůh přivede na soud...²⁹ Pokud by se snad na první pohled zdálo toto spojení příliš krkolomné, je třeba si uvědomit, že Kazatel v Kaz 3,10–11 předkládá jeden z klíčových bodů své odpovědi na onu základní otázku, kterou si v knize pokládá od samého začátku: „K čemu je člověku všechna námaha, kterou vynakládá pod sluncem?“ (Kaz 1,3) Tuto otázku totiž opakuje v Kaz 3,9, tj. ihned před v tomto článku probíranými verši. Je zcela logické, že finální vyřešení otázky položené v samém úvodu se bude nacházet na samotném konci celé knihy (jakkoli jde o odpověď snad poněkud překvapivou a na první pohled se může zdát, že odpovídá na cosi jiného). V takovém případě se pak souvislost mezi Kaz 3,11, obsahujícím zmínku o věčnosti v přímé návaznosti na zopakování oné úvodní otázky, a Kaz 12,14, odpovídajícím na úvodní otázku odkazem k věčnosti, zdá být očividná.

Nejbližší kontext Kaz 3,10–11 je díky Kazatelovým postupům poměrně zřejmý. Autor knihy si „potrpí“ na členění pomocí opakujících se úvodních obrátů. Nejvýraznější jsou sousloví „obrátil jsem se a viděl“ či „a viděl jsem“. Vzhledem k tomuto způsobu strukturování textu je jasné, že i spojení „poznal jsem, že“ (כִּי יָדַעְתִּי) má vedle vlastního sdělení i smysl pro členění textu. Z toho vyplývá, že desátý a jedenáctý verš 3. kapitoly knihy Kazatel jsou součástí většího celku Kaz 3,10–15. Tato pasáž se dále člení na Kaz 3,10–11; 3,12–13 a 3,14–15. Celek je částí Kazatelova vysvětlení či odpovědi na otázku, kterou si položil v Kaz 3,9. V případě v. 12 je tento fakt zřejmý. Jak však s předloženou otázkou souvisí v. 10–11?

Nelze předpokládat, že by mělo jít o kompletní odpověď. Otázka se line celou knihou Kazatel, na definitivní odpověď je tudíž v Kaz 3,10–11 ještě poněkud brzy. Autor zde však předkládá Boha jako vzor: On dokonale ví, kdy je pro co vhodný čas a podle toho koná. Navíc do lidského srdce vložil věčnost – povědomí o ní a o tom, že se bude lidí týkat, že každý jejich skutek bude Bohem posouzen, že vše nekončí s okamžikem smrti: neexistuje pouze „člověku vymezený čas“, ale také trvání, které jednotlivý lidský život přesahuje a kde budou „skládány účty“.

²⁹ Tato slova nemohou být míněna jako časný soud, neboť sám autor knihy Kazatel obšírně zmiňuje, že na zemi zůstává nepotrestaná nespravedlnost.

ZÁVĚR

Desátý a jedenáctý verš knihy Kazatel nehovoří o jakési překážce, kterou Bůh vložil lidem do srdce, aby jim zabránil v porozumění Jeho skutkům. Natož aby šlo o „touhu po světě“. Jejich sdělením není ani lidská slabost, netvrdí, že lidé nejsou schopni Boží jednání pochopit, přestože je Hospodin tak obdaroval.

Autor v nich sděluje, že Bůh s lidmi jedná dokonale a dokonale volí čas, ve kterém jakýkoli svůj skutek koná. Jeho časný soud je dokonale načasován, Jeho požehnání také – a stejně tak vše další, co dělá. Lidem Bůh dal „zaměstnání“, které však v těchto verších Kazatel konkrétně nezmiňuje. Souvisí s ním ale očividně, že mají porozumět tomu, kdy je pro co vhodný čas (Kaz 3,1–8) a podle toho jednat. Jak však mají lidé porozumět tomu, jaký řád Bůh věcem dal? Jak mají pochopit, kdy je onen vhodný čas? Jak mají poznat, co Bůh chce, aby dělali? K tomu všemu – jak ukazuje desátý a jedenáctý verš 3. kapitoly knihy Kazatel – jim Bůh dal dva „nástroje“: pozorování Božího jednání, ze kterého se mohou učit, a vědomí věčnosti, tj. toho, že „všeliký skutek Bůh přivede na soud“. Bez nich by bylo porozumění Božímu jednání – a tedy i Bohem danému „zaměstnání“ – nemožné. Kazatel neslibuje, že s nimi člověk dojde plného porozumění všeho Božího jednání s lidmi, bez nich však podle něj neporozumí vůbec ničemu.

Verše Kaz 3,10–11 by tak mohly být přeloženy následovně:

- Kaz 3,10 Viděl jsem zaměstnání, které Bůh lidem dal, aby se jím zabývali.
- Kaz 3,11 [Bůh] to vše (= *veškeré své jednání s lidmi*) činí dokonale ve svém čase (= *v čase, který si sám zvolil*), navíc vložil do jejich srdce věčnost (= *povědomí o věčném soudu*), protože bez toho by člověk nepochopil ani počátek ani konec (= *vůbec nic ze*) skutků, které Bůh koná (*a tudíž ani zaměstnání, které Bůh člověku dal, ani řád, který určil*).

**Ecclesiastes 3:10–11:
An Obstacle to Comprehension from God or Human Slow-Wittedness
In Spite of God's Gift?**

Keywords: Ecclesiastes; Eternity; Comprehension; Judgment

Abstract: In this paper I deal with the tenth and eleventh verses of Ecclesiastes chapter 3. The eleventh verse in particular constitutes almost a nightmare for translators. First, I examine the range of Czech translations of these verses. I consequently deal with single words or collocations and finally explore the context and links with other passages in the book of Ecclesiastes. My aim is to seek out a convincing exposition of these biblical verses.

Mgr. Dan Török
Seminář středověkých dějin
Ústav světových dějin
FF UK
Náměstí Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
dan.torok@email.cz